

ACC. N:R M. 16161:1-21.

Landskap: *Skåne* Upptecknare: *Enoch Johansson, Killeberg*
Härad: *Ö. Göinge* Berättare: " " "
Socken: *Loshult* Berättarens yrke: *lantbrukare*
Uppteckningsår: *1963* Född år *1890* i *Loshult*

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

Räfsor och räfsning. s. 1-21.

Lu F 120

21/5-63

L. M. F. 120.

Räpsor och räpsning.Benämning.

Räpsan kallades i denna ort för riva. Skaftet kallades för rivekraft. Huvudet kallades för rivehude. Tinnarna kallades för rivetinnar.

Något särskilt namn på bägarna har jag aldrig hört, sådana förekom inte på räpsorna i denna orten förrän på 1920-talet, och var dessa inköpta av handlare från annan ort.

Några olika benämningar på räpsor förekom inte i denna orten, det var endast när de grövre räpsorna med tvärbägar mellan huvud och skaft började användas, så kallades dessa för slättriva.

Ätt räpsa kallades i regel för att räpsa, men när det var fråga om att räpsa samma mycke tjockt hö, så togs det alltid i två omgångar,

första omgången räfsning kallades för att "sorra"
ihop höet, andra omgången kallades för att välräfsa.

Den som räfsade kallades i denna ort för rjfs-
serika.

Konstruktion.

Skäftet var av fur, cirka 1.80 meter långt, det
var rakt med en flat bliven del i nedre änden
ungefär 30 centimeter. Ett sjäbberna träsklyka
använt till skäft har inte förekommit i denna
ort så långt jag minns, men säkerligen för längre
tillbaka i tiden.

Huvudet var av bok, cirka 50 centimeter långt, svagt böjt
såväl neråt som inåt, neråt var det böjt så mycket,
så att de yppersta pinnarna voro ungefär 3 centimeter
närmare marken än mittpinnen, inåt var det böjt,
så att mittpinnen var ungefär 4 centimeter från en
raklinje emellan båda ypperpinnarna.

2. Huvudet var jämföckst och det var fäst i skäftet

med träpluggar, men på senare tid har det funnits räfsor i handeln där huvudet är fäst i skaftet med spik, men dessa räfsor äro inte tillverkade i denna ort. I denna ort tillverkas ännu räfsor där huvudet är fäst i skaftet med träpluggar. Någon plåtkonung vid fästpunkten har aldrig förekommit på de räfsor, som tillverkats i denna ort, men i handeln har dylika räfsor förekommit även i denna ort.

Träket till pinnarna var av olika träslag men alla mest använde man hassel, men det förekom också att man använde ek, bok och även björk. Längden på pinnarna var ungefär 8 centimeter, inberäknat änden, som satt i huvudet.

Antalet pinnar i räfsan har alltid varit 19 st. i denna ort, och voro de alltid handtillagda.

Hålen för pinnarna voro alltid raka.

Pinnarna voro alltid jämskurna med huvudet.

Pinnarna sutta aldrig i rätt vinkel i förhållande till skäftet, utan de sutade alltid något utåt.

Stålpinnar började användas i räbbor omkring 1930-talet, och ungefär samtidigt förekom här gjutna huvud med fastgjutna pinnar av aluminium till såväl huvud och pinnar, men de fingo aldrig någon åtgång. De hemgjorda räbborna med huvud och pinnar av trä var mycket bättre att sälsa med, vilket jag själv konstaterat, jag har nämligen sälsat mycket i mina dagar.

Bågar.

I denna ort har bara i något enstaka fall någon person använt räbbor med bågar, som steg för huvudet, ortens "riemakare" ha aldrig tillverkat dylika, de ha funnit ett tillåti i affärerna, men dessa ha inkäpt dem från annat håll. De användes i början på 1900-talet till att sälsa klövervallar med, men de var inte mycket

av lasket i denna orten, så när hästräfsarna kommit allmänt i bruk, så försvunna dessa bärräfsor.

Till viske för dessa bägar användes säkerligen björk. Jag har aldrig sett någon räfsa med annat antel bägar än två. Om bägarna höjdes för hand eller i någon spännställning är mig ej bekant.

Konstruktionen på de räfsor, som tillverkades och användes i denna ort är precis likadana, som den var i min barndom på 1890-talet, så någon förändring har inte skett på mycket länge tider.

Dekoration.

Räfsorna vara i regel målade å den nedre flata delen av skaftet, samt på ovansidan av huvudet. Det förekom någon gång omålade räfsor, men det var när någon släfskunnig bonda ejäls gjorde sina räfsor enbart till husbehov.

ett man gjort nedre delen av räfsan har jag aldrig sett.

Rött var den allmännaste färgen, men blå färg

försåm också mycket ofta.

Tillverkaren hade alltid samma förf på sina räfsor under hela sin tillverknings-tid.

De flesta räfsorna voro utan orneringar, men det förekom också räfsor som hade orneringar i form av blommor, stjärnor och ränder, vilka för alltid voro handmålade, men på senare tider voro påstämpade. Ett gamla räfsor ommalades har jag aldrig sett eller hört.

Ett räfsorna varit pryddade med utskärningar har inte förekommit som jag började minnas, men det har säkerligen förekommit förr i tiden, men upphörde nog i mitten på 1800-talet.

Ett man tillverkat särskilt vackert utskärade s. k. fästmärksor har inte förekommit i denna ort.

Jag har aldrig sett eller hört berättas om några sådana, och ej heller hört antagas att dylika ha före-
kommit på annat håll

Olika slag av räpbor.

I denna trakt användes endast räpbor med klivet skeft, man använde samma räpbor till olika ändamål, om man bar hö med hjälper av räpbor, så använde man samma räpbor, att man använde räpbor för bindning av päd har inte förekommit i denna trakt.

I denna bygd började man inte använda några hästräpbor förrän i början på 1900-talet, och var det från början räpborna med de höga hjulen och de låga pinarna, som användes och dessa användas ännu, dels för renräpning av vallar och dels för räpning av stubbåkrar.

De som först började använda hästräpborna var de största gårdarna med större arealer av vallhö. Släppräpbor började inte användas i denna orten förrän på 1930-talet. De användes enbart för att sammanläpa gräs och hö vid valvning

och hässjning. Till dragkraft för dessa räpbor användes i denna ort huvudsakligen häst, men även traktar användes av någon enskilda jordbrukare.

Några särskilda räpbor för speciella räpning-
ar ha inte förelämnats sen jag minnes i denna ort.

Tillverkning.

I denna bygd tillverkas numera inte några räpbor för husbehov på någon gård. Detta upphörde omkring 1900-talets början.

I denna socken finns numera inte någon säpma-
kare, i en grannsocken (Hollaryd) torde finnas nå-
gon, som ännu tillverkar räpbor hantverksmässigt,
ty lanthandlarna i orten bruka ännu saluföra
hemsjorda räpbor, dessa äro mer omtyckta än de
fabriksgjorda. I grannsocknen Hollaryd har
alltid funnits flera säpmakare i äldre tider,
jag kommer ihåg att i början på 1900-talet fanns
8. Där en säpmakare, som folk kallade för "rivogehnen",

han tillverkade utslutande räpsor, och de voro
ansedda för att vara de bästa räpsor, som man kun-
de få tag i. Någon kännedom om tillverknings-
förelappet har jag inte, ej heller någon annan person
i denna ort känner till detta.

Det var ganska vanligt, att folket i denna orten
själva lagade sina räpsor, man inköpte alltid nå-
got serverhuvud, som man själv fästade, när hu-
vudet gått sönder, och det förekom även att man
köpsatte ett arbrutat huvud.

Persumpimar medfördes alltid vid plåttern, såsom
tillverkades alltid av bönderna själva innan slät-
terns början. Räpsan höll i regel fyra till sex år
men det var inte ovanligt, att den kunde hålla
ett tiotal år, medan den också kunde gå sönder
under första året.

Inköp.

9. I denna ort beställdes ej några räpsor i förröf

av tillverkaren, här var gott om räpnamakare förr
i tiden, vilka sålde säfvar och på andra håll.

Räporna köptes i regel av kringkörande försäljare, vilka hade inköpt dem av tillverkaren.

Dessa försäljare hade alltid andra släjdskidor
och på, såsom liaskift, stusspanar för skärning
av liar, höbågar för inbärning av hö, samt leggarb.

Dessa försäljare bodde i regel i samma socker, som
tillverkarna. På vårmärknaderna i orten kunde

man alltid köpa räpvar av såväl tillverkare, som
av kringkörande försäljare.

Det var alltid regel, att någon ny räpaskul-
le köptes varje år.

ett försäljarna hade lösa skift till salu förekom
inte, skiften höllo alltid längre än huvuden, man
däremot hade försäljarna alltid lösa huvud
och pinnar att sälja.

10.

Priset på räporna var mycket lågt, vid sekelskiftet

Kostade de ej öfver kronor 1.50, men ha därefter
stadiet stigit i pris och kosta nu omkring 10 kronor
pr. styck. Huvuden kostade vid sekelskiptet om-
kring 50 öre pr. styck, men ha stigit i pris i propor-
tion till räfsorna.

Om räfsan inköptes av den person, som själv skul-
le använda den, så uttraldes densamma alltid med
största omsorg.

En god räfsa skulle vara lätt, huvudet skulle
vara lagom bät, såväl framåt och uppåt och
finnarna skulle vara lagom snedtällda bakåt,
så att räfsan gick lätt på både slät och på kupa-
rad mark.

I denna art besökte hantverkslarna att sälja
räfsor på 1920-talet, handgjorda träräfsor
finnas ännu till salu hos hantverkslarna i samma ort.

Att ägaren skar in sitt namn i räfsan efter
inköpet förekom någon enstaka gång, rent även

ärtal för inköpet, fastän detta senare var mycket bälkänt.
Skonten att räpna.

Vid räpning fattade man räps-
skaptet med händerna så, att den hand som höll
längst ner mot halsen på räpsan, den fattade
man över skaptet, och den hand som höll längst
upp fattade man under skaptet.

Man brukade alltid växla lattring med händerna
på skaptet beroende på åt vilket håll man räkter,
om man räpste åt höger, så hade man alltid den
vänstra handen längst ner på skaptet, räpste man
åt vänster, så hade man alltid den högra handen
längst ner på skaptet.

I slutet av 1800-talet började de unga, att vara
med och räpna redan vid 10 års ålder.

Att räpna ansågs för som utslutande kvin-
nosära, i min barndom på 1890-talet såg man
12. aldrig manfolk räpna utom någon gång när

det varit dåligt bäreningsväder en längre
tid, och när det sedan blev starkväder, så kunde
även manfolket hjälpa till med att sam-
menräpna höst, och särskilt när man med räf-
sen värde det våta höst, så hjälpte manfolket till.

Men lite fram på 1900-talet började manfolket
alltmer att hjälpa till med bärrind och det
ansågs inte längre vara enbart kvinnliga.

Det förklarades färdighet för att kunna räpna
både fort och väl, somliga lärde sig aldrig den
konsten riktigt och väl de hade räprat
i över 50 somrar, det blev alltid lite gräs kvar
på marken där dessa hade räprat.

Men däremot fanns det räpareskor, vilka räpade
så väl så att man inte kunde se ett enda löst
grässtrå på marken där de hade gått fram med
räpan. Och i regel, så räpade dessa räpareskor

13. fortare också än de, som lämnade lite kvar på marken.

vilket berodde på deras större färdighet.

Det förekom ibland, att man räpsade ikapp, men det var något, som i regel inte tilltalade bonden, ty han ansåg på goda grunder, att det då kunde bli en sämre välsöring.

Att någon särskild räpserska, antingen hon kom först eller sist, blev på något sätt utmärkt har jag inte hört antagas.

Skarabygdens folk ansågo allmänt att slättbopolket ej räpsade väl eller rent.

De flerta bönderna fordrade, att räpserskorna skulle räpsa rent; däremot voro de ej så fardande beträffande fart, ören.

När det var fråga om vildsvärshätnad eller hätnad på odlad jord, så skulle en duktig räpserska kunna räpsa efter minst två slätterkardar, men däremot var det gällde räpning på släta ängsmarker beruina med glesst gräs, som

var lätt att slå, så behövdes en räpserska för varje slätterkast.

Lärlarna uttryck, som att räpserskan skulle ha sju hötar i luften jämt ha förekommit i denna bygd, jag hörde detta uttryck när jag var ung.

Räpsningen ansågs i allmänhet, att vara mycket tröttsam, i synnerhet när det var tjockt gräs, och vid regniga väderlek då gräset var mer än dubbelt på tunet, som vid torrt väder.

De första dagarna när man började räpsa, så fick man alltid blåsa i händerna, men sen stack man hål på, och kramade ur vattnet, därefter smorde man med råsen samt olja, det nya skinn, som därefter växte ut mycket fort bildade inga nya blåsor, utan händerna hade blivit immuna emot det smorra.

Användning.

Räfserskorna varo mycket nogga med att använda samma räfsa under hela slätten. De lejda räfserskorna hade alltid egna räfsor, men bönderna hade alltid några stycken reservräfsor, som fingo användas vid behov om någon räfsa skulle gå sönder.

Förr i tiden brukade man alltid räfsa under löv och ris i slättermarkerna, detta kallades i denna ort för "att rishämta", och därvid användes alltid samma räfsor, som vid slätten, denna räfsning utfördes alltid av enbart kvinnor, och upphörde bruket med "rishämtning" omkring 1920-talet.

Man brukade räfsa samma gräs till "breda", detta tillgick så, att där som var mycket ojämna mark eller skuggrikt, där råkto man rent och bar ut gräset på öppna fälten, man tog en hög gräs i famnen med vänstra armen under

gräshögen, samt med räfsan i högra handen
övar gräshögen och har gräset i famnen till "bredan",
därefter släp man med räfsans hjälp ut gräset i
sagen tjocklek. Tjockleken på bredarna vari-
erade beroende på väderlek, var det regnigt
väder, så bredde man gräset ganska tunt, medan
vid riktig torr och varm väderlek så breddes det
mycket tjockt. Höet vändes alltid med
räfsa förr i tiden, endast de senaste 30-åren har
man använt hötjuga för vändning av hö, och då
endast för vallhö, vid vändning av höet vid
vildgrässlätter användes än i dag räfsor.

Hötjugar, som använts och användes i denna
bygd ha endast två kvar.

Det förekom också ofta, att man sköt ihop
höet med sävskäftet, när man hade tjocka hö-
sammor framför räfsan, vilket förekom när man
stackade höet ~~ut~~ när de som med tjugar bura ihop

höst och lade det i stack eller hängde på hässjor
och inte orkade med att hålla undan för räp-
perskorna.

Det förekom mycket i min barndom, att
man med räpsens hjälp bar ihop höst i famnen
till stacken eller hässjor, vilket bruk började
att avta i början av 1900-talet, då man be-
gynnade att använda hötjurar för detta ändamål, och
numera förekommer det endast i undantagsfall.

I denna trakt kamrades alltid hästakar-
na, så att de bleva släta och hårda, vilket
gjorde att regnet hade svårare att komma in
i dem.

Höndräpsor användas ännu i denna ort vid
slätter på mindre arealer, som slås med lön,
samt vid slätter av vildhästnäs, vilket ännu
förekommer på någon enskilda gård.

18. Så långt jag minns tillbaka i tiden har man

aldrig använt räpben vid huggnings av säd i denna ort. Säden har alltid mofats snarare än stående säden, samt tagits upp med händerna utan hjälp av räpben eller annat redskap.

Stubbåkrarna räpades alltid förr med handräp, vilket ännu förkommer i denna ort fastän i mycket liten omfattning.

På 1920-talet begynte man på de större gårdarna att använda härräporna även för räpning av stubbåkrar.

På trösklagen har varit träräporna alltid använts tills man begynte att använda fjärrsamlade träsor. Vid skotröskning förr i tiden användes den till att räpa bort småkorn och av från den tröskade säden innan den kastades, och vid tröskning med de små stifttröskverken använde man räporna för att räpa undan korn och loss framför tröskverket efterhand som säden

gick isonom träkraket, några specialräkor
ha aldrig använt för detta ändamål i denna ort.

På 1800-talet använde man alltså vanliga trä-
räkor när man krattade trädgårdsbänkar vid
värplantningarna i trädgården, och även vid kratt-
ning av gångar i trädgård och kring husen.

När man inte använde räkor, så förvarades
den i en redskapsbod, antingen hängande med
huvudet på någon spik, eller också stående utmed
en vägg med huvudet upp.

Man gjorde inget särskilt för att räkan ej
skulle slå sig, och det förekom mycket väl
att så hände, men någon gång kunde man få
se räkor, som hade krakigt skapt.

När man gick till eller från arbetet bar
man alltid räkan i ena handen, man höll
med handen om skaftet ungefär på mitten av detta.

Att man släpade räkan efter sig förekom aldrig.

varför har jag aldrig hört ontalas, det anrögs
någ, som att man var en slarvig räpverska om
man plöjde räpsan efter sig på marken.

När man för tillfället ej använde räpkan under slätter-
arbetet, så brukade man i regel ställa den med huvudet upp
vid något träd eller vid en buske, men det förekom också
så, att man hängde räpsan på en gren i något träd.

Att man tog några tecken eller gjorde några uttydningar
med ordning, av räpsans läge har jag ej hört ontalas i den-
na ort, ej heller något skämt om räpsan eller dess olika delar.

Men det förekom nog skämt vid räpningen, det var i denna
ort brukligt, att när man hade gjort en större "breå" ländig,
så brukade man sätta sig vid kanten av "breån", vilket be-
sades för att "potta breå".

Endel yngre räpverskor brukade roa sig med, att
gemma räpsorna för de andra räpverskorna, men det var
ett puffens, som de äldre räpverskorna ej gillade.